

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

NGWANAITSEELE 2023

MADUO: 80

NAKO: Diura di le 2½

Pampiri e, e na le ditsebe di le 26.

DITAELO LE TSHEDIMOSSETSO

1. Buisa tsebe e ka kelotlhoko pele o ka simolola go araba dipotso.
2. O se ka wa leka go buisa pampiri yotlhe. Lebelela lenaneo la diteng mo tsebeng ya bone, mme o tshwae dipalo tsa dipotso tse di boditsweng mo dikwalong tse o di buisitseng monongwaga. Morago ga moo, buisa dipotso tse, mme o tlophhe dipotso tse o batlang go di araba.

3. Pampiri e, e na le DIKAROLO di le THARO:

KAROLO YA A:	Poko	(30)
KAROLO YA B:	Padi/Ditlhangwa tsa setso	(25)
KAROLO YA C:	Terama	(25)

4. Araba DIPOTSO di le TLHANO: Di le THARO mo KAROLONG YA A, e le NNGWE mo KAROLONG YA B le e le NNGWE mo KAROLONG YA C ka mokgwa o o latelang:

KAROLO YA A: POKO
MABOKO A A TLHAOTSWENG – Araba dipotso di le PEDI.
LEBOKO LE LE SA TLHAOLWANG – Araba potso e.

KAROLO YA B: PADI/DITLHANGWA TSA SETSO
Araba potso e le NNGWE.

KAROLO YA C: TERAMA
Araba potso e le NNGWE.

5. TLHOPHO YA DIKARABO MO KAROLONG YA B (PADI KGOTSA DITLHANGWA TSA SETSO) LE MO KAROLONG YA C (TERAMA):

Araba FELA dipotso tsa padi kgotsa ditlhangwa tsa setso le terama tse o di ithutileng.

Araba potso e le NNGWE ya TLHAMO le e le NNGWE ya DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE. Fa o araba potso ya tlhamo mo KAROLONG ya B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG ya C. Fa o arabile dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG ya B, o tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG ya C.

Dirisa lenaneonetefatso go go thusa.

6. BOLEELE JWA DIKARABO

Karabo ya potso ya tlhamo ya poko e tshwanetse go nna mafoko a a ka nnang 250–300.

Dikarabo tsa dipotso tsa tlhamo tsa padi kgotsa ditlhangwa tsa setso le terama di tshwanetse go nna mafoko a a ka nnang 400–450.

Boleele jwa dikarabo tsa dipotso tse dikhutshwane bo laolwe ke maduo a a neetsweng. Dikarabo tsa batlhatlhojwa di totobale, mme di nne maleba.

7. Latela ditaelo kwa tshimologong ya KAROLO e NNGWE le e NNGWE.
8. Nomora dikarabo tsa gago ka nepagalo go ya ka thulaganyo ya dipalo tse di dirisitsweng mo pampiring ya dipotso.
9. Simolola KAROLO e NNGWE le e NNGWE mo tsebeng e NTŠHWA.
10. Tiriso ya nako e e tshikinngwang.

KAROLO YA A: Bonnye metsotso e le 40
KAROLO YA B: Bonnye metsotso e le 55
KAROLO YA C: Bonnye metsotso e le 55
11. Kwala ka mokwalo o o buisegang le ka mopeleto o o kannweng ke Lekgotla la Bosetšhaba la Puo ya Setswana.

LENANEO LA DITENG

Tsebe e, e naya batlhatlhojwa tshedimosetso tebang le tlhopho ya dipotso tse ba batlang go di araba kwa ntle ga go buisa pampiri yotlhe.

KAROLO YA A: POKO			
Poko e e tlaotsweng: Araba dipotso dingwe le dingwe di le PEDI.			
PALO YA POTSO	MOFUTA WA POTSO	MADUO	TSEBE
1. 'Kgosi Ramotshere Moiloa'	Potso ya tlhamo	10	6
2. 'Tshwene'	Dipotso tse dikhutshwane	10	7
3. 'Ntwa'	Dipotso tse dikhutshwane	10	8
4. 'Sengalamotse (<i>Exile</i>)'	Dipotso tse dikhutshwane	10	9
LE			
Poko e e sa tlhaolwang: Batlhatlhojwa botlhe ba TSHWANETSE go araba potso e.			
5. 'A re rutegeng Batswana'	Dipotso tse dikhutshwane	10	10
ELA TLHOKO: Araba POTSO e le NNGWE YA TLHAMO le POTSO e le NNGWE YA TSE DIKHUTSHWANE. Fa o araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C. Mo KAROLONG YA B le mo KAROLONG YA C araba potso e le NNGWE fela.			
KAROLO YA B: PADI/DITLHANGWA TSA SETSO			
PADI: Araba potso e le NNGWE fela go tswa mo pading e o e tlhaoletsweng.			
6. <i>Leba Seipone</i>	Potso ya tlhamo	25	11
7. <i>Leba Seipone</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	11
8. <i>Omphile Umphi Modise</i>	Potso ya tlhamo	25	13
9. <i>Omphile Umphi Modise</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	13
10. <i>Masego</i>	Potso ya tlhamo	25	15
11. <i>Masego</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	15
12. Ntlhomole Mmutlwa	Potso ya tlhamo	25	17
13. Ntlhomole Mmutlwa	Dipotso tse dikhutshwane	25	17
KGOTSA			
DITLHANGWA TSA SETSO: Araba potso e le NNGWE fela go tswa mo ditlhangweng tsa setso tse o di tlhaoletsweng			
14. 'Kilano ya boPekwa le boKgogo' LE 'Mogaka Sol Plaatjie'	Potso ya tlhamo	25	19
15. 'Kgarubane le digodi' LE 'Leboko la Bakwena'	Dipotso tse dikhutshwane	25	19
KAROLO YA C: TERAMA			
Araba potso e le NNGWE.			
16. <i>Matsapa di a tsaya kae?</i>	Potso ya tlhamo	25	22
17. <i>Matsapa di a tsaya kae?</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	22
18. <i>Ga se Lorato</i>	Potso ya tlhamo	25	25
19. <i>Ga se Lorato</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	25

ELA TLHOKO: Mo DIKAROLONG tsa B le C, araba potso ya TLHAMO e le NNGWE le potso e le NNGWE ya DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE. Ga o a tshwanela go araba dipotso tse PEDI tsa tlhamo kgotsa dipotso tse PEDI tse dikhutshwane.

LENANEONETEFATSO

Lebelela lenaneonetefatso go rurifatsa fa o arabile palo ya dipotso e e tlokegang.

KAROLO	PALO YA DIPOTSO	PALO YA DIPOTSO TSE DI ARABIWANG	TSHWAYA (✓)
A: Poko (Poko e e tshaotsweng)	1–4	2	
A: Poko (Poko e e sa tshaolwang)	5	1	
B: Padi/Ditlhangwa tsa Setso (Tlhamo kgotsa dipotso tse dikhutshwane)	6–15	1	
C: Terama (Tlhamo kgotsa dipotso tse dikhutshwane)	16–19	1	

ELA TLHOKO: Mo DIKAROLONG tsa B le C, netefatsa gore o arabile potso e le NNGWE ya tlhamo le e le NNGWE ya dipotso tse dikhutshwane.

KAROLO YA A: POKO**MELODI YA POKO – RM Ramogoshi**

Dipotso di tlaa bodiwa go tswa mo mabokong mangwe a le MANE a a tlhaotsweng le go tswa go le le LENGWE le le sa tlhaolwang. Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba dipotso DINGWE le DINGWE di le PEDI go tswa mo mabokong a a tlhaotsweng le le le sa tlhaolwang. Dipotso tsa maboko a a tlhaotsweng di tlaa tlhagelela pele, mme go latele tsa leboko le le sa tlhaolwang.

ELA TLHOKO: Araba potso ya leboko le le sa tlhaolwang.

POKO E E TLHAOTSWENG

Araba dipotso di le PEDI go tswa mo go di le nne tse di boditsweng.

POTSO 1: POTSO YA TLHAMO

Buisa leboko le le latelang mme o kwale tlhamo e mo go yona o tlhagisang dintlha tse di netefatsang gore Kgosi Ramotshere Moilola o tlotlomaletswa semelo mmogo le diphitlhelelo tsa gagwe mo setšhabeng. Boleele jwa tlhamo bo se fete mafoko a a ka nnang 250–300.

KGOSI RAMOTSHERE MOILOA – LH Mogale

- 1 Ke senatla sa dinatla, seganka sa diganka
- 2 Ka a namoletse Bafurutshe lefatshe
- 3 Lefatshe le batlwa go tsewa ke Maburu
- 4 O pelokgale mminatshwene
- 5 Tshwene ga ke naiwe makopong ke naiwa marota.
- 6 Ke tlhoka mainamafatshwa mong wa me
- 7 Nka bo ke go tsatsanka ka ona
- 8 Ke go tsatsanka ke go baya dimentlele
- 9 Dilo tsa makgowa ke di go baya magetleng
- 10 O pelokgale mminatshwene
- 11 Tshwene ga ke naiwe makopong ke naiwa marota.
- 12 Ke tlalwa ke pelo mong wa me fa ke gopola,
- 13 Kana o re diretse ka bogatlhamelamasisi
- 14 Maburu a batla dipasa mo Bafurutsheng
- 15 Wa gana nnang wa banyana gore morafe ga o di tseye
- 16 O pelokgale mminatshwene
- 17 Tshwene ga ke naiwe makopong ke naiwa marota.
- 18 Ntettle ke eme fa mong wa me
- 19 Ka ke sa le mosetsanyana wa makgabenyana
- 20 Ka ke tshaba go ya lolololo ba tloga ba nkatlholo
- 21 Re tlaa nna re go gopola, robala ka kagiso Tshwene
- 22 O pelokgale mminatshwene
- 23 Tshwene ga ke naiwe makopong ke naiwa marota.

[10]

POTSO 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

Buisa nopolo e e latelang, mme o arabe dipotso.

TSHWENE – MD Mothoagae

1 Ke monnamontsho morwa matlho a kgogometsong,
2 Monnamontsho a rwalelang hutshe matlhong;
3 Naare hutshe ya gago e reng e se ke e rolwa?
4 E se keng e rolwa le motho a bua le magosi,
5 Hutshe ya gago e rwalelwa matlhong, 'eng ramonne
6 Go rwalela hutshe matlhong, mokgwa wa dinokwane.

7 Kana o ne o re ke reng ne motshweneng,
8 Go rwalela hutshe matlhong ke tswa nayo badimong,
9 Hutshe e tlholang e rolwa e digela dingalo,
10 E sa onaleng e a latlhega, o bolawe ke letsatsi,
11 Letsatsi le phefo ya borwa di go gamole matlho,
12 Pula matlhong e go fatlhe ka marothodi a metsi.

13 Mathonyana a tsabakela teng maokoribeng a seriba,
14 A tsabakela ka pono e bogale a le mahibidu;
15 Meno diphekeke di kgaola ntšwa mokwatla,
16 Molomo-o-tshupa, 'gano le bohibidu jwa tladi,
17 Kwa morago marago ke matlhokgolokwe a mabedi,
18 Mogatla o ntse lekono jaaka lore lwa monnamogolo.

19 Botlhale jwa gago bogolo jang ne motshweneng,
20 Dipalo o bala go fitlha boraro, go pale go isa pele
21 Phologolo sekamotho o sa lebaleng botlhofo,
22 Ka mmaba o mmaya leitlho go mo tshola thaloganyong,
23 O mo tshelele dithupa motshotelong go letela pula,
24 Motlhang mašwi a kgomo a lebane kgameo.

- 2.1 Mmoki o senola maikutlo afe mo lebokong le? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 2.2 Faa ponagalo ya poko e e tlhagelelang mo meleng 10 le 11 le gore o e bone jang? (2)
- 2.3 Ke sekapuo sefe se se tlhagelelang mo moleng 18? Neela mosola wa sona. (2)
- 2.4 Nopola mola o o kayang fa tshwene e letela nako e e maleba go ipusolosetsa. (2)
- 2.5 Ke thuto efe e o e ungwileng go tswa mo lebokong le? (2)

[10]

POTSO 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

Buisa nopolo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NTWA – G Setlalekgosi

- 1 Ntwa ke nngwe ya bana ba tlholego,
- 2 Bile o e fitlhetse a ba a e tlogela.
- 3 E mmaba e itse go ratela pelo e itebetse,
- 4 E phakelela masea 'pelong tse di lefifi.
- 5 A bo a latlhe matsele go ngapana.

- 6 Diphologolo tsotlhe di lwa di tlhwaafale.
- 7 Sebata le nong ga go pharologano epe,
- 8 Botshoswane le bontsi ba a nne ba iteke,
- 9 Botlou ba kgalemele bojang go tlhola bo mela.
- 10 Tshwene le ntšwa ba ilana botlhoko.
- 11 Ramariri le mong wa gagwe ga a mmoife.

- 12 E re o tlaa ja monate go lwe methepha,
- 13 Ya bona ntwana e tsadisa ntsi tlou le penne,
- 14 Dioka tsotlhe tsa diphiri di bipologe.
- 15 Yo o kileng a lalela ka katse le moroko,
- 16 Le yo o beileng sa ka fa teng Sebata a tswa.
- 17 Ntwana yona ga o ka ke wa e bona ke metlatlarietso,
- 18 Mesese e fudugetse kwa maranthanthenng.

- 19 Ya banna ga ke na sebete ke tshaba go e bona.
- 20 E bonwa ke yo o kileng a tshabana le tau.
- 21 Ya bona ga e kgotlwe go sa tswa sepe,
- 22 Kana ke raya ntwana e seng ya botagwa.
- 23 Fa ba tshwaranye basadi ba rwala mabogo,
- 24 Ba lwela go amogana pako le botshelo.

- 3.1 Leboko le le bua ka ga eng? (2)
- 3.2 Faa ponagalo ya poko e e tlhagelelang mo moleng wa 8 o bo o neele mosola wa yona. (2)
- 3.3 Ke sekapuo sefe se se tlhagelelang mo moleng wa 9? Neela mosola wa sona. (2)
- 3.4 Tlhalosa bokao jwa mola 24 jaaka o dirisitswe mo lebokong. (2)
- 3.5 Ke thuto efe e o e ungwileng go tswa mo lebokong le? (2)

[10]

POTSO 4: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

SENGALAMOTSE (EXILE) – SJS Shole

- 1 Khutsanyana wee,
 2 Bommaago ba teng ba a phela;
 3 O ba hulere mmogo le setšhaba
 4 O pheremediwa ke borradithata
 5 A e re o bina koma tsa basele
 6 O itse gore gaeno go tlhona
 7 'Koma di tlhoka batlhabeletsi
 8 Tla o sekele molato gae, go fele,
 9 O tloga o go ja pelo le mooko,
 10 Wa tloga wa kwetoga o sa laela.
- 11 Sengalamotse
 12 Tlogela bonganalapa
 13 Kgang ga e re e tshabelwe;
 14 E tšhotlhwa ke monna e thape.
 15 Se itire mosadi a tshabela pitsa,
 16 E re le phirima
 17 A siele lelapa la tlala
 18 A ye go faga ka lonao.
- 19 A e tla re jaanong o fisiwa ke letsatsi selemo
 20 O pal'lwe ke go le rekela mokgele,
 21 O tsene ka molala-thakadu,
 22 Kgotsa o etse peolwane, ruri,
 23 O paoganye le lefatshe?

- 4.1 Mmoki o senola maikutlo afe mo lebokong le? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 4.2 Ke sekapuo sefe se se tlhagelelang mo moleng 1? Neela mosola wa sona. (2)
- 4.3 Faa ponagalo ya poko e e tlhagelelang mo moleng 7 o bo o neele mosola wa yona. (2)
- 4.4 Tlhalosa bokao jwa mola 15 jaaka o dirisitswe mo lebokong. (2)
- 4.5 Ke thuto efe e o e ungwileng go tswa mo lebokong le? (2)
- [10]**

LE

POKO E E SA TLHAOLWANG**POTSO 5: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

A RE RUTEGENG BATSWANA – AL Ralusi

1	Pelo ya me e a tumukana,
2	Bagaetsho ba fetogile makgoba,
3	Ba ganana le lesedi,
4	Ba saila le mebila.
5	Ba ikiletsa go nna batho setšhabeng,
6	Ke ditau ba a garolaka,
7	Ga re tlhole re tsamaya bosigo,
8	Ba re kgautlanya ka dithipa.
9	Ga ke laye ke a gakolola,
10	Lo tlhoka pelo-namagadi tota!
11	Lo itshotlile lo garolaka setau,
12	Ke utlwa botlhoko ka re bana ba mpa.
13	A re lekeng go itlotla Batswana!
14	A re yeng sekolong betsho,
15	Re nne mosola setšhabeng,
16	Re thuseng puso ya rona.

5.1	Leboko le le bua ka ga eng?	(2)
5.2	Faa bokao jwa 'Ba saila le mebila' jaaka bo dirisitswe mo lebokong.	(2)
5.3	Naya sekapuo se se fitlhelwang mo moleng wa 6 le gore o se bone jang.	(2)
5.4	Nopola mola o o kayang fa batho ba iphitlhela ba sa sireletsega.	(2)
5.5	Leboko le le na le tshusumetso efe mo go wena?	(2)

[10]**PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30**

KAROLO YA B: PADI/DITLHANGWA TSA SETSO

Ditshwaelo ka kakaretso:

- Go boditswe potso ya TLHAMO le DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE go tswa mo pading kgotsa ditlhaweng tsa setso tse di tlaotsweng monongwaga.
- Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba potso e le NNGWE go tswa mo pading kgotsa ditlhaweng tsa setso tse ba di ithutileng.
- Fa motlhatlhojwa a ithlophetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C.
- Fa motlhatlhojwa a ithlophetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA C.

PADI

Araba potso e le NNGWE go tswa mo pading e o e buisitseng.

POTSO 6: POTSO YA TLHAMO**LEBA SEIPONE –Kabelo Kgatea**

Mo botshelong ga o a tshwanela go ineela fa o rakana le mathata. Kwala tlhamo e mo go yona o bontshang mathata a moanelwa Motswagauteng a rakaneng le ona mo pading ya *Leba Seipone*, o bo o bontshe go sa ineela ga gagwe. Boleele jwa tlhamo ya gago e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 7: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO A

E rile fa koloi ya mapodisi e sena go tsamaya, Mokwepa a tla le basadi ba bararo ba maratagolejwa. A apolwa le go sekasekwa mmele otlhe. Ba fitlhela matsadi a kubu ya ga Mosala le molelo o phuile mo legoaneng. Mokwepa a laela basadi gore ba tlhokomele gore a nne lephotse pele malatsi a mararo a feta.

Yo mongwe wa basadi ba teng, a ikopela go tla go mmeola moriri gonne go le 5
disankoma tse dintsi tse di o tlhokang.

Mokwepa a rata leano la gagwe.

Ba tswa ba tsamaya. Morago ga metsotsonyana mosadi yole a boa, a tshotse logare le polasetiki ya go tsenya moriri.

E rile a ntse a mmeola, a mmotsa leina.

10

'O mang mosimane?'

Motswagauteng a bebentsha melomo, dikeledi tsa kopana le mathe le mamina. A leba mosadi mo dithakeng tsa matlho. A re, 'Ke nna Motswagauteng morwa Gokatweng, Gokatweng morwadia Puso le ljelele kwa Motsitlane.'

A utlwa keledi ya mosadi e rothela mo lerameng la gagwe. A utlwa bothitho jwa yona 15
fa e thepologa le lerama la gagwe. Go tloga foo a se ka a tlhola a utlwa lefoko lepe go
tswa mo molomong wa mosadi go fitlha a fetsa go mmeola.

E rile bosigogare, Motswagauteng a utlwa lebati le bulega. A tloa a nna ka marago, mosadi yole a tsena. A fitlha a mo leba mo matlhong, a sa bue sepe. A letla dikeledi go dira boithatelo mo marameng a gagwe.	20
A ntsha keetane mo kgetsaneng ya borokgwe jwa sesole jo a bo apereng a e rwesa Motswagauteng mo molaleng. A mo tlogelela seipone. Motswagauteng a sala a ipotsa dipotso tse di tlhokang dikarabo. A felelwa ke boroko. A nna tsala le phatsa ya seipone e a e filweng. Basadi ba ne ba diragatsa ditaello tsa ga Mokwepa fela jaaka a laetse. Ba ne ba mo tshapisa dintho le go mo sidila matsadi.	25
E rile ka masa mo bosigong jwa boraro, Motswagauteng a bona mosadi yole a tsena. A mo tlela diaparo tse di tshwanang le tsa badisa ba ba disitseng ka kwa ntle, le ditlhako tsa sesole tse di khunou. A mo laela go di apara ka bonako le go rwala ditlhako. A soboka makgasa le go a tsenya mo lešegeneneng. Fa a fetsa a mo laela gore a mo sale morago. Ba tsamaya ba ntse ba sutlha mo bobing jwa digokgo. E rile ba ntse ba ile ba kopana le more o motona wa noga. Ba dula ba e leta gore e itherolole e tsamaye. Ya nna gona ba tsweleng ka loeto lwa bona.	30
E rile ba ntse ba ile le mogorogoro o o lefifi jalo, mosadi a ema le go bonesa mo godimo ga ditlhogo tsa bona. Ga bonala lebati le le tibidikwe le tletse bobo jwa digokgo. A laela Motswagauteng go pagama mo magetleng a gagwe, gore a kgone go lotlolola. A mo neela le tšhwantlha ya dinotlolo. E rile Motswagauteng a ntse a sokola go lotlolola lebati la teng, ba utlwa dintšwa di bogola kwa ba tswang teng. Ba simolola go tsenwa ke tsebetsebe. Mosadi a kopa gore moeka a mmofe maoto le diatla fa ba fetsa go lotlolola kgoro ya logaga.	35

- 7.1 Mmuisano wa NOPOLO A o diragalela kwa kae? (1)
- 7.2 Ke ka ntlha ya eng fa Motswagauteng le Gokatweng ba ne ba le mo lefelong le o le umakileng mo go 7.1? (2)
- 7.3 Tlhagisa ntlha go tswa mo temaneng e e supang bofitlha jwa ga Gokatweng. (2)
- 7.4 A go siame gore Mokwepa a bo a dirisana le mapodisi? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 7.5 Naya dintlha di le THARO tse Gokatweng a di laetseng Motswagauteng ka masa a bosigo jwa boraro kwa ga Mokwepa. (3)
- 7.6 Ke ka ntlha ya eng fa Motswagauteng a ne a teilwe leina leo? (2)
- 7.7 Naya dintlha di le THARO ka ga tshobotsi ya ga Motswagauteng. (3)
- 7.8 Seabe sa semelo sa ga Mosala ke sefe mo tswelatsong ya ditiragalo tsa padi e? (2)
- 7.9 Seabe sa ga ljelele ke sefe mo botshelong jwa ga Motswagauteng? (2)
- 7.10 Go ya ka wena, a se Motswagauteng a se dirileng ka go thusa mosadi wa lekgoa fa a ne a tsubuletswe sekgwama sa madi ke legodu se siame? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 7.11 Fa o ka bo o le mookamedi wa Lefapha la Thuto, o itse ka ga kgethololo ya bosemorafe jwa ga mogokgo *Robson*, o ne o ka dira eng tota? (2)
- 7.12 Ke thuto efe e o e ungwileng go tswa mo go Sepoko? (2)

[25]

POTSO 8: POTSO YA TLHAMO**OMPFILE UMPHI MODISE –DPS Monyaise**

Mo botshelong ga o a tshwanela go ineela fa o rakana le mathata. Kwala tlhamo e mo go yona o bontshang mathata a moanelwa Motlalepule a rakaneng le ona mo pading ya *Omphile Umphi Modise*, o bo o bontshe go sa ineele ga gagwe. Boleele jwa tlhamo ya gago e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 9: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****OMPFILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO B

MmaMosidi a se ka a itse gore o ka leboga mogatse jang. A mo tshwara ka seatla, ba tsamaya jaaka bakapelo e le gona ba ikutlwisang tswine ya lerato.

Ka Matlhatso ka nako ya 10 mosong, kakapolodi ya dinaga, selemela dithota, thaladi ya mafatshe, ya itatlhela Olanti. Ka fa molapong go utlwagala setshego sa bana ba thuma mo metsing a a tsididi a letsha la Khanata, ba ja mokaragana jaaka namane tsa marole. MmaMosidi a gopola tsatsi le o neng a tsamaya le mosadimogolo Mma Sebolai. A ditlhabi di mo kokobalele! E ne e tle e re a gopola motsing oo, a sulafale mogopolo. Bagologolo ba rile, ngwaga o sa nthateng kgabaganya, o sutele tse dingwe. Fa ba tsena mo segotlong a etelela mogatse pele gore fa mongwe wa baoki a ka mo itse, a mo kope gore a se ka a rothisa mmutla madi. A nna tshego a se ka a fitlhela ope yo o ka mo tshwantshang. Ba tsenngwa mo dikamoreng tsa basimanyana gore ba itlhophele yo ba, mmatlang. E re mogatse a ithaya a re o bonye mongwe yo o mo kgatlang a mo ganele bontshonyana, bokhutshwane, bosesane. Ya re ba ntse ba tsamaya ba fitlha mo kamoreng ya basimane ba le bararo; yo mogolwane mo go bone a ka nna nyaga tse tlhano. A mo atamela a tshwere pelo ka seatla. Fa a sena go nna a mo sekaseka, a inamologa a tlhantse. A ema **tu!**

RraMosidi a garoga pelo. A simolola go ikotlhaela bopelonomi jwa gagwe; gonne o ne a ithaya a re mogatse o tlhabegile. Kgopolo ya loso ya feta jaaka logadima mo mogopolong wa gagwe.

Mma, a ga o je monate? 20

MmaMosidi a boa kgakala. Fa a utlwa mogatse a bua nae a nyenya a ise a tlhaloganye potso ya gagwe. A arabela mo maibing, 'Ee, rra.'

'Go botlhoko kae?'

'Botlhoko? ...' A nyenya. 'Nnyaya, rra, ga ke botlhoko gope ... Ke ne ke utlwile ka tsa ga Morakile ... A re ba bonye botlhe?' Mooki a tsikinya tlhogo. O ne a lepile MmaMosidi gararo: fa a bona mosimanyana yo mogolwanyane, o ne a mo šeba ka fa morago ga ditsebe, a ise a mo šebe mo matlhong. A ipotsa dipotso di se kae. 25

Ba tsena mo kamoreng ya bofelo, MmaMosidi a setse a diragatsa molao. A utlwa a tsewa ke sedidi.

Mooki a re: 'O mo tlisitse leng?'

30

Mooki a boela a re: 'Gongwe nka go thusa ...?'

Ya re MmaMosidi a sa ntse a tla araba, a bona mogatse a mo tlhomile matlho, a ithaya a re o reeditse gore ba bua ka ga eng.

'Go mogote!' a bua a tswa a gatela godimo.

C-c-c-c-c! Mosadi wa batho. Lefatshe le a bo le ne le mo utlwang?

35

- 9.1 Mmuisano wa NOPOLO B o diragalela kwa kae? (1)
- 9.2 Ke ka ntlha ya eng fa MmaMosidi le RraMosidi ba ne ba le mo lefelong le o le umakileng mo go 9.1? (2)
- 9.3 Naya dintlha di le THARO tse di neng di dira gore Motlalepule a gane go itlhopela ngwana kwa kgodisong? (3)
- 9.4 Tlhagisa ntlha go tswa mo temaneng e e supang bofitlha jwa ga MmaMosidi. (2)
- 9.5 Tlhalosa gore go tlile jang gore Motlalepule a bidiwe MmaMosidi. (2)
- 9.6 Naya dintlha di le THARO ka ga tshobotsi ya ga Modise. (3)
- 9.7 Seabe sa semelo sa ga Monnamogolo Ofentse se tsweletsa jang ditiragalo tsa padi e? (2)
- 9.8 Seabe sa basetsana ba Motlalepule a neng a dira nabo kwa Doornfontein ke sefe mo botshelong jwa gagwe? (2)
- 9.9 A go siame gore Thandi a rulaganyetse Motlalepule mosimane wa tedu tsa katse gore a mmetelele? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 9.10 Go ya ka wena, a go siame gore MmaSebolai a tsamaye le Motlalepule go isa ngwana kwa kgodisetsong? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 9.11 Fa o ka bo o ne o le kgosi Borume mme go na le bana ba ba sa tseneng sekolo mo motseng wa gago, o ne o tlaa dira eng tota? (2)
- 9.12 Ke thuto efe e o e ungwileng go tswa mo go Madolo? (2)

[25]

POTSO 10: POTSO YA TLHAMO**MASEGO –G Mokae**

Mo botshelong, ga o a tshwanela go ineela fa o rakana le mathata. Kwala tlhamo e mo go yona o bontshang mathata a moanelwa Masego a rakaneng le ona mo pading ya Masego, o bo o bontshe go sa ineela ga gagwe. Boleele jwa tlhamo ya gago e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 11: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****MASEGO –G Mokae**

Buisa nopo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO C

O ne a setse a antse sejathapi se le sentsi mo go ena ka yona tsela e ya go botsa fa a mo utlwa a se bua le mmaagwe; mme jaanong a setse a se ntsha ka dinko.

Vusi le Masego ba dumelana go mo rotloetsa go simolola ka go mmita '*comrade*' go fitlhela a ithaopela seo a batlang go mmita sona fa a ntse a gola.

Se, e le kakanyo ya ga *Vusi*.

5

'Sello o tshwanelwa ke go itse nnete, Masego,' *Vusi* a mo tshalosetsa. 'Ga go na se se utlwisang ngwana botlhoko go tshwana le go lemoga a setse a godile gore ke ngwana yo o neetsweng, kgotsa gore motsadi yo o neng a mo tsaya jaaka motsadi wa madi ke motsadi wa fa thoko fela. Lerato la ngwana le motsadi wa fa thoko ga le a tshwanela go ikaega mo go tlhokeng nnete ga gore ke motsadi tota wa madi wa ngwana; le tshwanetse go ikaega mo nneteng le go lemogeng ga ngwana ka foo motsadi yo o mo ratang ka teng, e tswa e se motsadi wa gagwe wa madi. Se, se ama gape le sefane sa ga Sello kwa sekolong, moratiwa. Ke bona gore a tswelile pele go nna a dirisa sa kwa gaeno, 'Motsepe,' e se re kgotsa ra mo tlhakatlhakanya. Sefane seo ke medi e e mmalwa e a nang le yona go mo isa lotsong lwa gagwe; a re se mo time yona ... A o a ntlhaloganya, Masego?'

10

15

Masego a fitlha tlhogo ya gagwe ka diatla, matlho a tletse dikeledi.

'Molato ke eng, Moratiwa: A gongwe ke go kgopisitse?' a botsa a mo atamela go mo atlarela ka lerato.

'Nnyaya, rre. Ke gore ke amiwa ke bopelontle jwa gago. Ke lebogela go bo o mo akanyetsa gore a se timelelwe ke bonnye jwa lotso lwa gagwe jo a bo itseng ... Le fa fela a sa itse ka fa karolong ya borraagwe wa madi ...'

20

'Ga se matsapa a sepe, molekane wa me,' a leka go mo gomotsa. 'Ga go ka foo nka go kalelang lerato la me mo go ena, mme re tlaa bo re mo sitela fa re letla lerato leo go re fofatsa, la re bipa matlho gore re se bone gore, jaaka batho botlhe, le ene o tla kgatlhegela go itse gore ke mang, o tswa kae ... Ke ka foo o bonang bomorwarra le bokgaitsemi ba rona ba kwa Amerika, bao borabonamogolo ba tserweng go tswa Aforika jaaka makgoba; ba fisegela go itse lotso lwa bona jaana.'

25

Ka motsotso oo, a ribegile tlhogo ya gagwe mo magetleng a agegileng a molekane wa gagwe, mme a reeditse go opa ga pelo ya gagwe e e lerato, Masego a leboga Morena go bo a mo neile monna yo o botlhale, yo o pelonomi jaana.

30

- 11.1 Mmuisano wa NOPOLO C o diragalela kwa kae? (1)
- 11.2 Ke ka ntlha ya eng fa *Vusi* le Masego ba ne ba le mo lefelong le o le umakileng mo go 11.1? (2)
- 11.3 Naya dintlha di le THARO tse Masego a neng a bona gore fa ba di solofela mo go rakgadiagwe e tlaa nna mokgweleo mo go ena. (3)
- 11.4 Tlhagisa ntlha e e supang bofitlha jwa ga *Lazar* mo go Masego mabapi le botsalano jwa bona le *Vusi*. (2)
- 11.5 Ke ka ntlha ya eng fa Sello a ne a teilwe leina leo? (2)
- 11.6 Naya dintlha di le THARO mabapi le tshobotsi ya ga Ntsime. (3)
- 11.7 Seabe sa semelo sa ga *Nomhle* se tswelletsa jang ditiragalo tsa padi e? (2)
- 11.8 Seabe sa ga mmaSontaga mo go tlogeleng legae ga ga Masego ke sefe? (2)
- 11.9 A go siame gore Kgabo a tekete Masego fa a utlwa gore o imile? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 11.10 Go ya ka wena, a se Sello a se dirileng ka go ipusolosetsa mo go rraagwe se siame? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 11.11 Fa o ka bo o le mogokgo *Chunky* mme morutwana mo sekolong sa gago a beteleletswe, o ne o ka dira eng? (2)
- 11.12 Ke thuto efe e o e ungwileng go tswa mo go *Cathy* le *Sol Lazar*? (2)

[25]

POTSO 12: POTSO YA TLHAMO

NTLHOMOLE MMUTLWA –OM LOBELO

Mo botshelong, ga o a tshwanela go ineela fa o rakana le mathata. Kwala tlhamo e mo go yona o bontshang mathata a moanelwa Matsetseleko a rakaneng le ona mo pading ya Ntlhomole Mmutlwa, o bo o bontshe go sa ineela ga gagwe. Boleele jwa tlhamo ya gagwe e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]

POTSO 13: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

NTLHOMOLE MMUTLWA – OM Lobelo

Buisa nopo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO D

E rile a sa ntse a ile le dikakanyo jalo, *Bra Boots* a mmotsa leina la gagwe. 'J. Job. Nna ke Job Dikgole.' A digela jalo Matsetseleko, a bo a ipoa kgatsu, a tlhalosa go ya pele. 'Ke tswa kwa Dikhudung, ke tlile mono ka tiro, mme le nna ke kile ka kgaratlha thata ka batla tiro koo. Ka maswabi, ka tlhotlhorelwa fa go se tiro. Nna le gale, ke ne ke ikisitse ka namana, ga ke a tlogela sepe sa me koo.' A tswa ka bokhukhuntswane jalo mo kgannyeng ya gagwe le *Bra Boots*. 'A go na le tironyana e e tlhagileng kwa meepong Morena?' Ga botsa jalo Matsetseleko. Ntle le go mo araba, *Bra Boots* a phara setshwantsho sa pasa fa godimo ga tafole. 'Monna a o itse motho yo?' Matsetseleko o ne a se tsaya mme a se leba sebakanyana pele a araba potso e e neng e boditswe. 'Ke nngwe ya ditsala tsa me, ke ene Matsetseleko Kebapetse yo o batlanang nae yo.' Matsetseleko a tswala matlho go se nene, e kete motho a ikgopotsa. 'Ke Mosimane wa kwa Phiritshweu. O ne a nna mono mabapi le patlo ya tiro. Ke mongwe wa batho ba ba sa bolong go boa kwa meepong mabapi le tiro, mme ka maswabi a itlhoboga. A itsamaela, a ikela kwa dikgaolong tsa Bojanala go ya go leka gona.' A tlhalosa jalo Matsetseleko, ka loleme lo lo borethe jo bo tseneletseng.

Bra Boots o ne a tsaya setshwantsho seo gape a se leba, mme morago a lebe Matsetseleko mo matlhong, 'O tota o ntshwanela le mosimane yo ke mmatlang', yo a bua a busetsa setshwantsho ka fa sekgwameng. Matsetseleko o ne a tshegatshega fela, morago a tlhalosetsa *Bra Boots* fa e se ena wa ntlha go bua jalo. *Bra Boots* o ne a kgwa mowa, go bontsha fa e le motho a itlhoboga jaanong. A botsa Matsetseleko gore o itsetse kae mosimane yo o mo setshwantshong. 'Ke mo itsetse teng mono, o ne a dirisa aterese ya fa lebenkeleng fa. Botsala bo simolotse fa a ne a ntse a tla fa kgapetsakgapetsa, a tla go tlhola makwalo a gagwe.' Matsetseleko a digela jalo, a leka ka natla go fa *Bra Boots* dikarabo tse di tlhamaletseng, *Bra Boots* a botsa jaanong e le gore ka gongwe o tla lapa mme a tsamae. 'O ne a nna kae mono?' *Bra Boots* a botsa jaanong a latlhetse sekerete se sekima mo dipounameng, a ntse a tshikiya mokgwaro. Matsetseleko o ne a tlhobosetsa *Bra Boots* fa a sa itse, mme a lopa *Bra Boots* go mmatlela kwa meepong ya polatinamo kwa dikgaolong tsa Bojanala, gonne a rile o bone tsholofetso ya tiro kwa meepong ya koo.

- 13.1 Mmuisano wa NOPOLO D o diragalela kwa kae? (1)
- 13.2 Ke ka ntlha ya eng fa Matsetseleko le *Bra Boots* ba ne ba le mo lefelong le o le umakileng mo go 13.1? (2)

- 13.3 Naya dintlha di le THARO tse di bontshang fa Matsetseleko a ne a sa bolelele *Bra Boots* nnete mo temaneng ya bobedi. (3)
- 13.4 Tlhagisa ntlha go tswa mo temaneng e e supang bofitlha jwa ga Matsetseleko. (2)
- 13.5 Ke ka ntlha ya eng fa Sebogodi Tlhapedi a ne a bidiwa *Bra Boots*? (2)
- 13.6 Naya dintlha di le THARO tebang le tshobotsi ya ga Mmathapelo. (3)
- 13.7 Seabe sa semelo sa ga Morongwa se tswelletsang jang ditiragalo tsa padi e? (2)
- 13.8 Seabe sa ga Kelogile mo go ngwegeng ga ga Matsetseleko ke sefe? (2)
- 13.9 A go siame gore Palesa a bolelele rraagwe ka se banna ba lekgotla ba neng ba se direla mo sephiring? Tshegetsang karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 13.10 Go ya ka wena, a se Baagileng a se dirileng Mmathapelo ka go iteka lesego kwa go Palesa, se siame? Tshegetsang karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 13.11 Fa o ka bo o le kgosi Kgololo o itse ka patiko ya banna ba lekgotla mo setšhabeng, o ne o ka dira eng tota? (2)
- 13.12 Ke thuto efe e o e ungwileng go tswa mo go Kgori? (2)

[25]**KGOTSA**

DITLHANGWA TSA SETSO

Ditshwaelo ka kakaretso:

- Go boditswe potso ya TLHAMO le DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE go tswa mo ditlhangweng tsa setso tse di tlaotsweng monongwaga.
- Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba potso e le NNGWE go tswa mo ditlhangweng tsa setso tse ba di ithutileng.
- Fa batlhatlhojwa ba ithophetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, ba tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C.
- Fa batlhatlhojwa ba ithophetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA B, ba tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA C.

POTSO 14: POTSO YA TLHAMO***DITLHANGWA TSA SETSO – G Leeuw le ba bangwe***

- 'Kilano ya boPekwa le boKgogo' – SJ Malao
- 'Mogaka Sol Plaatjie' – PC Mooa

Mo botshelong motho o ithuta go tswa mo go ba bangwe. Dumelana le tlhagiso e ka go kwala tlhamo e mo go yona o tlhagisang tse o di ithutileng go tswa mo naaneng ya 'Kilano ya boPekwa le boKgogo' le leboko la 'Mogaka Sol Plaatjie'. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a kana ka 400–450.

[25]**POTSO 15: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE*****DITLHANGWA TSA SETSO – GS Leeuw le ba bangwe*****NAANE: 'KGARUBANE LE DIGODI' – CLS Thobega**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO E

E rile ka letsatsi lengwe ga tla leuba le legolo mo motseng le mo nageng, boDinonyane ba tsenwa ke popamo. BoPhologolo ba bangwe ba pharama, ba bangwe ba swa ka ntlha ya tlala le lenyora. Metsi a kgala mo dinokeng le mo makadibeng. Ga se ka ga itsiwe kwa go ka bonwang metsi gone. Kgarubane a simolola go utlwa botlhoko thata ka a ne a bona fa a tla felelwa ke botshelo.

5

Digodi tsa raya Kgarubane tsa re: 'Re tshwanetse go senka kwa re ka bonang metsi gona, e seng jalo re tlaa bolawa ke lenyora.' Kgarubane ka kutlobotlhoko a re: 'Mme nna jaanong ke tlaa fofa jang ka ke se na diphuka?'

Kgarubane a bua a lebile Digodi ka pelo e e rothang madi ka ntlha ya bohutsana le tlala. Digodi tsa raya Kgarubane tsa re a ye go senka logong. Kgarubane a dira fela jaaka a ne a laetswe. A boa a le hupile mo leganong a siane thata. A re: 'Logong ke lo, bagaetsho. A ko lo nthuseng!'

10

Digodi tsa bolelela Kgarubane gore o tshwanetse go hupa logong lo mo ganong, mme a se ka a bula molomo fa a le hupile. Kgarubane a bolelelwa gore a se ka a ba a bua le ope mo mosepeleng. Kgarubane a tsaya taelo ya Digodi, a tsenya mo ditsebeng. Go tswa foo Digodi tsa simolola go fofa, di tsentse Kgarubane fa gare ga logong. Digodi tsa ralala motse ka lobelo lo logolo ka di ne di gopotse go senka kwa metsi a ka bonwang gone.

15

- 15.1 Mmuisano o ne o le magareng ga dinonyane dife? (1)
- 15.2 Naya dintlha di le PEDI tse di pateleditseng Kgarubane le Digodi go fuduga mo di neng di dula gona. (2)
- 15.3 Ke ka ntlha ya eng Kgarubane a ne a utlwile botlhoko thata fa Digodi di fuduga? (2)
- 15.4 Naya tshobotsi ya ga Kgarubane pele ga a wela fa fatshe. (2)
- 15.5 Naya ntlha e le NNGWE ka ga semelo sa ga Kgarubane o bo o e tshegetse ka lebaka. (2)
- 15.6 Seabe sa bananyana ba motse mo go fetogeng ga tshobotsi ya ga Kgarubane ke sefe? (2)
- 15.7 A go siame gore Digodi di ralale motse ka lobelo lo logolo ntswa di itse gore di na le Kgarubane yo o itshwareleditseng ka logong? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 15.8 O ithutile eng go tswa mo go Kgarubane? (2)

LE

Buisa leboko le le latelang, mme morago o arabe dipotso tse di fa tlase.

NOPOLO F**LEBOKO LA BAKWENA – MOM Seboni**

- 1 Dikolobe tsa ga Mfeta-a-Mogale,
- 2 Tse di tlabang ntšwa di hulere,
- 3 Boijane ba ga Ketlakwena selemo bo a bo bo tla jang?
- 4 A bo tla ja theko ya marumo a bona?
- 5 Ke maganana mankga nama
- 6 Mankga 'nama di mafura.
- 7 Tshoswane tsa go loma botlhoko lesonya,
- 8 Tse di lomileng Kabane a kakabala,
- 9 Makgakga a mantsho a Mmaseote sa naga,
- 10 Ba ba suleng ba se na molai,
- 11 Ba bile ba se na tsebe ya go utlwa.
- 12 Ngwale boela yo o mmokile,
- 13 O boka o sa itse 'ina ja gagwe,
- 14 Ina ja gagwe ke matsodimatsoke.

- 15.9 Nopola dintlha di le PEDI tsa semelo sa Bakwena. (2)
- 15.10 Neela ponagalo e e mo meleng 5 le 6 o bo o tlhalose gore o e lemogile jang? (2)

- 15.11 Tlhalosa gore ke ka goreng Bakwena ba kaiwa jaaka dikolobe? (2)
- 15.12 Ke sekapuo sefe se se dirisitsweng mo moleng wa 7 o bo o neye mosola wa sona. (2)
- 15.13 Ke tshusumetso efe e o nnileng le yona ka leboko le? (2)

[25]**PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 25**

KAROLO YA C: TERAMA

Ditshwaelo ka kakaretso:

- Go boditswe potso ya TLHAMO le DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE go tswa mo terameng e o e tlhaoletsweng monongwaga.
- Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba potso e le NNGWE go tswa mo terameng e ba e ithutileng.
- Fa motlhatlhojwa a itlhophetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C.
- Fa motlhatlhojwa a itlhophetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA C.

POTSO 16: POTSO YA TLHAMO**MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS Mokia**

Boikgogomoso bo na le ditlamorago tse di sa jeseng diwelang. Kwala tlhamo e mo go yona o tshegetsang tlhagiso e ka ditiragalo go tswa mo teramakhutshweng ya *Sekoropolapa* o ikaegile ka modiragatsi Nkefi. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 17: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS Mokia**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO G

SARA:	<i>(Fa a ntse a phepafatsa setupu, o bona motho a robetse mo segotlong sa gagwe e kete o sule. O latlhaganya boratšhe, o sianela kwa ntlong.)</i> Rra wee! <i>(O hemela kwa godimo.)</i>	5
RAMOOPAMPA:	<i>(O gakgametse.)</i> Ke eng e kete o tshogile?	
SARA:	<i>(O bua ka lentswe le le roromang.)</i> Gompieno gona toronko ke ya rona. Re ya go seka.	
RAMOOPAMPA:	Re sekelang?	10
SARA:	Motho o swetse mo segotlong sa rona. Tlaya o bone! <i>(Ba a kologana, ba itlhaganetse.)</i> Motho ke yole! <i>(O a mo supa.)</i>	15
RAMOOPAMPA:	<i>(O bua ka pelo.)</i> Ke nna monna fa. Ke tshwanetse go ya go bona motho yole. <i>(O a mo atamela, o betile pelo. O a mo lebelela a ba a mo kgotlhokgotsha.)</i> Hee monna!	20

MORWADI:	<i>(O a thanya.)</i>	
RAMOOPAMPA:	<i>(Ka bogale.)</i>	
	Fa o re tshosa jaana, o robaletse eng fa?	
MORWADI:	<i>(Ka makgakga.)</i>	
	O se ka wa mpotsa gore ke robaletse eng fano, ga o mpone gore ke robetse?	25
RAMOOPAMPA:	E bile o buisa makgakga!	
	Ke tlaa go ruta ba le bantsi.	
	<i>(O mmetsa ka fenebelete.)</i>	
MORWADI:	O se ka wa mpolaya tlhee monna, ke motho yo montsho jaaka wena.	30
RAMOOPAMPA:	Mpolelele gore o robaletseng mo segotlong sa me!	
MORWADI:	Ntheetse tlhe rra! Ke letse ke tšile go nwa bojalwa mo Porotiya. Ke tlogile kwa bojalweng bosigo. Fa ke goroga fa, ke ne ka tshaba go tlola seporo, ke tshaba go bolawa ke ditsotsi. Ke ne ka bona go le botoka gore ke robale fa, mme ke tla phakela bosele. Jaanong rra, ke setswe.	35

- 17.1 Mmuisano o o mo temaneng o tlhodilwe ke eng? (1)
- 17.2 Ntlo ya ga Ramoopampa e farologana jang le matlo a mangwe? (1)
- 17.3 Naya mabaka A LE MARARO a a dirileng gore Morwadi a iphitlhele a le mo segotlong sa ga Ramoopampa. (3)
- 17.4 Tlhagisa metlholo E LE MERARO e e batlang go fudusa balelapa la ga Ramoopampa? (3)
- 17.5 Go ya ka wena, fa o ka bo o le rraagwe Seponono a lomilwe ke ntšwa o bibila masigo, o ne o tlaa dira eng? (1)

LE

Buisa nopolo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO H

NOBUTLHE:	<i>(O a seba)</i>	
	Motho yo ke yang go tla le ena, o raya gore a ka se go kgoreletse?	
NNANIKI:	O raya jang?	
NOBUTLHE:	Monna ke selepe ...	
NNANIKI:	Moremi o na le boitshwaro. Ga ke gopole fa a ka tswa pelo. Ke tlaa leka go mo itumedisa thata gore a se ka a ba a gopola ...	5
	<i>(Fa morago ga beke, Nobutlhe o goroga le moeng kwa ga Moremi.)</i>	
NOBUTLHE:	Bagaetsho, yono ke Nomalanga. Ke ena yo ke neng ke le tshepisa gore ke tlaa leka go ka mmona.	
MOREMI LE	<i>(Ba a tshegatshega.)</i>	10
NNANIKI:	Re itumetse.	
	<i>(Ba a mo dumedisa.)</i>	
NOMALANGA:	Ga ke itse Setswana sentle gonne ke se Motswana, fela ke a leka go se bua. Ke kopane le Batswana kwa Komatipoort.	

MOREMI:	Nomalanga kgaitsadiaka, o amogetswe ka tsoopedi mo lelapeng le. Ke go bitsa kgaitsadi ka gore ga ke batle gore o itseye jaaka o le modiredi kgotsa mmelegi. Ke batla o itseye jaaka o le mothusi le ngwana wa lelapa. Phuthuloga, wela makgwafo, o fa gae. Fa o na le selelo, re itsise.	15 20
NOBUTLHE:	Nna le mosadi yo wa me, Nnaniki re tshwanetse go nna batho ba ntlha ba go itse mathata a gago. Mathata a gago ga re a tshwanela go a utlwa kwa mmileng kgotsa kwa ntlong e e bapileng le ya kwa gae.	25
NANIKI:	Rra, o buile go tlala seatla. Nomalanga ke solofela fa o utlwile. Nna ke fano ke le motsadi wa gagwe. Ga ke na dikgang, le ntseetse mafoko. Nomalanga o amogetswe.	

- 17.6 Ke tiragalo efe e e tlhodileng mmuisano o o mo NOPOLO H? (2)
- 17.7 Nopola ditaelo di le THARO go tswa mo nopolong tseo Moremi a di neelang Nomalanga. (3)
- 17.8 Ke mofuta ofe wa kgotlhang o o fitlhelwang mo nopolong e? (1)
- 17.9 Mmuisano o o mo nopolong e o senola semelo se se ntseng jang sa ga MmaMoremi le bana ba gagwe? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 17.10 Seabe sa semelo sa ga Moremi se tswela jang morero wa teramakhutswe ya 'Batho ga ba tshwane'? (2)
- 17.11 Fa o ka bo o le Nomalanga, motho yo o neng o mo thapetswe a tlhokafetse, tiro e fedile, o ne o tlaa dira eng? (2)
- 17.12 A go siame gore Nomalanga a bolelele Matlhare gore a ka se mo direle? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 17.13 O ithutile eng go tswa mo go modiragatsi Nnaniki? (2)

[25]

POTSO 18: POTSO YA TLHAMO**GA SE LORATO – MJ Magasa**

Boikgogomoso bo na le ditlamorago tse di sa jeseng diwelang. Kwala tlhamo e mo go yona o tshegetsang tlhagiso e ka ditiragalo go tswa mo terameng ya *Ga se Lorato* o ikaegile ka modiragatsi Motsamai. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 19: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****GA SE LORATO – MJ Magasa**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO I

(Mosupologo morago ga tiro, Motsamai o etetse Angy.)

MOTSAMAI:	<i>(Ka boitumelo.)</i> Dumela thaka ya leitlho la me; Wena maru a dipula tsa me; Motho yo e reng ke mo nagana, ke tlhoke boikhutso mo moweng.	
ANGY:	Dumela mogolole ... moratiwa Motsamai, le fa o bua ka ditshegwana jaana o lebega o sa itumela.	5
MOTSAMAI:	<i>(Ka boineelo.)</i> Foo o bua boammaaruri moratiwa. Ke tennwe ke batho ba kwa gae, ba mpateletsa go nyala.	
ANGY:	<i>(Ka go makala.)</i> Ba re o nyale! Ga ba itse gore go nyalwa go a ikgethelwa? Le gone ba re o nyale mang?	10
MOTSAMAI:	Ba re ke nyale ntsalake. O na le bana ba babedi. Ba re ga ba bolo go mo mpeeletsa.	
ANGY:	<i>(O bua a tshega.)</i> E seng gore gongwe ke bana ba gago? Gongwe kgotsa ba go batletse e e tlang ka dinamane?	15
MOTSAMAI:	<i>(O bua ka kgakalo.)</i> Ba tshamekela mo go nna! Ga ba itse yo ba ka mo mmatlelang. A re akanye boitumelo jwa rona le tsa isagwe ya ga Morake.	20

- 19.1 Naya dintlha di le PEDI tse Motsamai a bokileng Angy ka tsona. (2)
- 19.2 Totatota Motsamai o raya bomang fa a re ntsalae le bana ba babedi? Naya maina a bona. (3)
- 19.3 Tlhagiso e e reng 'e e tlang ka dinamane' go kaiwa eng tota? (2)
- 19.4 Angy o amana jang le Morake? (1)
- 19.5 O ithutile eng go tswa mo go morutabana Diemeng? (2)

LE

Buisa nopolong e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO J

MOTSAMAI:	(<i>Ka lentswe le le wetseng. O geleetse dikeledi. O bua ka mesunetso.</i>) O a itse borra o ka re ga lo batona! Kooteng ga lo itse mathata a lenyalo. Ga lo bue jaaka batho ba gomotsa. Legale lo siame, ntatlheng fela jalo. (<i>O a lela.</i>) (<i>Moragonyana.</i>)	5
GADIFELE:	Lo be lo bona metlholo borra, monna a lela a sa swelwa. O tlaa tshegwa ke bana rre ke wena! Goreng rona re ne re sa lele? (<i>Ka bokhutshwane.</i>) Lo tlaa diiwa ke motho borra, gongwe lo na le ditiro. Lo se ka lwa itlhotsa nageng. Selo se re tlaa nneng re se mo direla ke mo sadisetsa dijo fa re ja, le fa ena a ne a re di tima.	10
LENKAPERERE:	(<i>O tthomoga pelo.</i>) Ao! Mmaabo, e seng go mo sadisetsa! E re re tlaa nne re mo tsholela. Kana bosula ga bo busiwe ka bosula. Borra, a re emeleleng re tsamaye. Lo tsamae sentle bagolo.	15
EMANG:	(<i>Ka makgakga.</i>) Yo rre wa fa ke moipolai, dilo o di itirile. a a ka bo a ne a re godisa sentle, le nna nka bo ke lela le lona, nka bo ke kgala mme.	
LESEGO:	Le nna ke la me leo. Molemo o busetswa kwa o tswang. Ga go molemo o o tlhapisang bosula.	20
GADIFELE:	Le nna ka rialo. Ka re a a ikgakologelwe.	
SELAPO:	Le nna ka rialo bagaetsho. Ka re fa a ka bo a ne a ntheetsa, go ka bo go sa diragala jaana.	

- 19.6 Ke tiragalo efe e e tlhodileng mmuisano wa NOPOLO J? (1)
- 19.7 Nopola ditlhaloso tse THARO go tswa mo nopolong ya ntlha tse di bontshang gore Motsamai o ne a utlwile botlhoko. (3)
- 19.8 Ke mofuta ofe wa kgotlhang o o fitlhelwang mo nopolong e? (1)
- 19.9 Go ratana ga ga Gadifele le *Bra Dan* go tswetsa morero wa terama ya *Ga se Lorato* jang? (2)
- 19.10 Mmuisano o o mo nopolong e o senola semelo se se ntseng jang sa ga Gadifele le bana ba gagwe? Tshegetsatsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 19.11 Fa o ka bo o le Lenkapere le rre Selapo, o lekile go gakolola Motsamai mme a ganne go utlwa, o ne o tlaa dira eng fa balelapa la gagwe ba sa mo utlwele botlhoko jaana? Tshegetsatsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 19.12 A go siame gore Lesego a bolelele Gadifele gore *Bra Dan* o mo emetse kwa ntle ntswa rraagwe a mo reeditse? Tshegetsatsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 19.13 Go ya ka wena fa o ka bo o le Kefentse o fitlhela monna a dula le mosadi wa gago, o ne o tlaa dira eng? (2)

[25]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 25
PALOGOTLHE YA TLHATLHOBO: 80